

«Töwellany almadyk baýnamaz»

Category: Ertekiler, Kitapcy, Pedagogika we edep-terbiye, Sözler
написано kitapcy | 23 января, 2025

"Töwellany almadyk baýnamaz" «TÖWELLANY ALMADYK BAÝNAMAZ»

Türkmenler ir döwürden béri asylly däplere, yrymlara, adatlara, nakyllara, pähimlere, ertekilere baý halk. Şeýle ýörelgeler türkmenleriň ynsanperwerlige, adalatlylyga, sadalyga, kalbyň päkligine, iki dünýäsiniň abatlygyna ýugrulan hamyrmaýasydyr. Şolaryň biri-de töwella bolmaly. Töwella sözünüň gabadynda agzybirlik ýatyr. Töwella bir ýa-da birnäge adamy ýalňyş pikirden dändermek, haýsydyr bir sebäbe görä urşan, jetleşige düşen adamlary ýaraşdymak üçin ulanylyp, ata-babalarymyzyň arasynda örän ir döwürlerden béri dowam edip gelipdir. Türkmen dessanlarynda, eposlarynda muny aç-açan aňlamak bolýar.

Töwellanyň gözbaşy gadymy zamandan béri ýürek suwy ýaly şildiräp akyp gelýär. Ol türkmen halkynyň durmuşynda iň möhüm ähmiýete eýedir. Ynsan bähbitli işiň nowbaşy keramatly ahunlar, sylagly ýaşulular, pähimli serkerdeler bolupdyrlar. Olar tersleşenleri ýaraşdyrar ekenler. Olar tersleşenleri ýaraşdyrar ekenler. Töwellaçylar halkyň arasynda iň abraýly adamlar bolany üçin, hiç kim töwellany almazlyga milt edip bilmändir. «Töwellany almadyk baýnamaz» diýen pähim hökümini ýoredipdir. Töwellany almadyk ýek-tük adam tapylaýsa-da, olar il arasynda ýek görlüp, çetleşdiriler ekeni. Töwellanyň güýjuniň täsirlidigini delillendirmek üçin bir tymsal getirsek, gürrüñimize güwä geçip, şeksiz şaýatlyk etse gerek.

Gyzylarbat, Gazanjyk etraplarynyň Paraw, Isgender obalarynda ýaşan Arazaly ahun hakynda il arasynda aýdylýan ýatlamalar azlyk ederli däl. Ol il-günüň sylaýan, gulak asýan, sala salýan ahuny bolupdyr. Arazguly ahunyň özi-de ildeşlerini durky bilen söyen, pähim-paýhasly, ýuka ýürek, rehimdar, sypaýy, guýmagursak zehinli, bilimli ahun bolupdyr. Oňa döwürdeşleri, häzırkı tanyş-bilişleri, adyny eşidenleri «Ahun kaka» diýip, hormatlap adyny tutupdyrlar we tutýarlar. Ahun

kakany häzir-bu güne çenli ýatlaýanlaryň gürrüňi kalbyň töründen turýar. Ahun kaka Küren dagynyň jülgelerinde, Kesarkaçda, gum ýakalarynda, Etrek derýasynyň kenarynda oturýan obalaryň arasynda töwellaçy hökmünde giňden tanalypdyr.

Ynsanyň daş keşbiniň biri-birine meñzemeýsi ýaly, içki syrlary-da dürli-dürli bolýar. Giň göwrümlisi-de, dar ýüreklişi-de, gaharsyzy-da, gaharlysy-da bolýar. Aşa gaharjaň adam üçin «gahar-kapyr» bolýar. Gönimizden gelsek, Ahun kakanyň döwründe-de gaharjaňlar mal dawasy düşse, suw ýetmezçilik eden mahalynda ýaka-da tutuşypdyrlar, taýaklaşypdyrlar. Şeýle adamlaryň göwnünde düwün galanda, oba ýaşululary Ahun kakany getirip, özlerine baştutan edinip, aralaryna tow düşenleriň üstüne baryp, biri-biri bilen sataşdyryp, töwella barar ekenler. Töwella alnyp ýaraşylýarmış, iki elliini biri-birine berýärmişinler. Ahun kaka olara: «Biri-birine gol berip, ikelläp görüşmeklik ýaraşygyň aňry başy. Birewiň birewe kinesiniň ýokdugynyň alamaty. Dogan ýaly ýasaň!» diýip, doga edermiş.

Parawbibiniň çeşmesine iki süri goýun deň eňýär. Bir çopan beýleki süriniň öňüne taýak oklaýar. Sürini yzyna gaýtarýar. Sen-de ýok, men-de ýok, çopanlar garpyşýar. Ýaka towlaşýar. Gaharjaň çopan beýlekiniň budundan çopan pyçagyny sançýar. İki bölek oturan garyndaşlar çopanlaryň üstünde şor tümmegi ýassanyşýarlar, hatda tüpeňi işe girizýärler. Tüpeňiň sesine hüjresine talyplary okadyp oturan Ahun kaka eşidýär. Her eline bir telpek alyp, ol garşydaşlara tarap ugraýar. İki tarapyň-da gözleri Ahun kaka düşýär. Ýokart galdyrylan iki telpek biri-birine hem degrilýär, hem aýrylýar. Beýle edildigi iki tarapy hem özüne çagyrdygy ekeni. Herekete düşünenler Arazguly ahunyň daşyna ýygnanýarlar. Töwella alnyp ýaraşylýar. Ahunyň töwellasyny alan garyndaşlaryň nesilleri häzir-bu güne çenli agzybir ýaşaşyp ýörler. Bu agzybirlik Ahun kakanyň töwellasynyň miwesidir.

Il arasyndaky gürrünlere görä, dowar hakynyň üstünde baý bilen çopanyň arasynda oňsuksyzlyk döräpdir. Bular Ahun kaka kazy hökmünde barýarlar. Ol ikisiniň-de arzyny diňleyär. Ahun kaka

baýa: «Töwellamy alsaň, çopany razy et» diýýär. Olar obadan saýlanýarlar. Baý: «Men ahunyň töwellsyný almaýaryn» diýip, çopana aýdýar. Bular Mäter ahuna barýar. Ol ahun çopanyň hakyny alyp berýär. Soňra baý baýnamaýar.

Ahunyň dabarasy dag aşyp, tanyş adamlaryň üsti bilen Mary welaýatyna ýetýär. Gepleri azaşan iki urugy ýaraşdyrmak üçin, Arazaly ahuny Mara göçürip, alyp gidýärler. Ol iki urugyň ýaşulularyny ýygnap, Keremli Kurandan, Muhammet pygamberiň Hadyslaryndan, «Kowusnamadan» düşündiriş geçirip, töwella edipdir. Onuň töwellsy kabul edilip, uruglaryň adamlary ýaraşypdyr. Şondan soň olar agzybir ýaşapdyrlar.

Ahun kakanyň Abdylla diýen ogly saý-sebäp bilen hata bolýar. Ony yzyna Parawbibä göçürip getirýärler. Rowáýata öwrülen ahwalatlary beýan etmek bilen, häzirki günlerde töwellanyň rolunyň artdyrylmalydygyny nygtajak bolýaryn. Şeýle etsek, onuň durmuşda duş gelýän köp nogsanlyklaryň öñüne böwet boljakdygy görnüp dur.

«Balkan» gazetinde bir gussaly makalany okanyň ýadyma düşýär. Onda ýalñyz dikraryana ak süýt beren, onuň atasyzygyny bildirmän, il deňine goşan enäniň oglunuň didaryny görmäge zardygy, ene hasraty beýan edilýär. Enäniň şeýle ýagdaýa düşmeli ýalñyz balasynyň söýüp alan maşgalasy sebäp bolýar. Bir şäherde ýaşasalar-da, aýalyň penjesine düşen ýigit on iki ýyllap ýagty jahana inderen käbesini görmeyär. Şu ýerde şeýle pikir sere gelýär: şol görgüli enäniň, onuň oglunuň töwereginde molladır ýaşulular bardır ahyry. Şolar üýşäge-de, doňyürek gelniň, ogluň ýanyna töwella barsalar, belki, ýüregi ýumşar, doňy çözüler. Belki töwelladan soň öz ýalñyşyna düşünen ogul bir gün: «Eje jan, kábäm, günämi geçeweri?!» diýip, perişde pisint enesiniň aýagyna ýykyllar. Ene görgüli ähli öýke-kinesini unudyp, pagyş-para erär. Ene ýüregi geçirimli bolýar ahyry. Töwella edenler bolsa agramyny ölçäp bolmajak sogap gazanardy. Ata-baba sogapdan doýan türkmen ýok ahyry.

Däli dünýäniň serinde ýaşap ýörseň, her hili nogsanlyklar azda bolsa, gabat gelýär. Sözleri azaşyp, tersleşip, kyýamata gidişip ýörenleri-de görýärsiň, eşidýärsiň. Hatsa biri-biri

bilen gatnaşman ýören süýtdeş doganlara-da duş gelýärsiň. Özem gün geçdigiçe arasyndaky düün barka berk çigişýär. Şolaryň käbirleri dagy ýüreklerine buýrup bilmän, biderejik zadyň üstünde tersleşipdirler. Indem ýaraşygy ilki teklip etmegi kiçilik hasap edişip gezip ýörler. Olar öýke-kinäniň saglyga zarba uryandygyny duýmaýarlar. Ine, şeýle adamlary ýaraşdyrmakda **töwella** uly iş bitirip bilerdi. Töwella barylса, tersleşenler oňuşsa, urşanlar ýaraşsa, töwella edenleriň-de, ony kabul edip alanlaryň-da, Tañrynyň öñünde eden günäleri kemelip, sogaplary artardy. Her ýyl meret aýynyň 13-inden 14-nji güne geçilýän gije Allanyň emri bilen musulman ymmatynyň günäsi we sogap işi jemlenýär. Ol güne «*kir gün – agyr gün*» diýilýärdi. Muny bilmeýän molla az. Olar toý-üýşmeleňinde, ýas düşeginde, ýaşlaryň arasynda düşündiriş işlerini, musulmanlaryň ýörelgesiji ile ýaýmagy zerur. Tutuş türkmen ilimizde agzybirligimiz önküden-de has beter berkär. Günä kemelip, sogap artar.

Ýaşulular obalarda, şäherlerde agzybirligi abat saklamak üçin ilatyň arasynda öwüt-nesihat işlerini giňden wagyz edip durmaly. Bulary amal etmek üçinem töwella meselesine ünsi güýçlendirmek zerur. Ýaşulular ylaýta-da, il arasynda oňuşmaýanlara, ýaramaz gylyk-häsiýetlilere, bolar-bolmaz gürrüň ýaýradyp ýörenlere, nebsine haý diýmän, ynsabyny ýitirenlere yslamyň ýörelgelerini wagyz etseler, gör, nähili gowy bolardy.

Birek-biregiň arasynda dörän kineler unudymalydyr, urşan ýaraşmalydyr. Bu biziň Watanymyzyň asudalygy, türkmen iliniň agzybirligi üçin gerek.

Tatar ÜÝŞMEKOW. Pedagogika we edep-terbiýe